

מבט על, גיליון 925, 7 במאי 2017

המערכה הבאה ברצועת עזה: לפעול בדחיפות להרחיקה, להיערך היטב לפריצתה

אסף אוריון

לפני כשבועיים דיבר ראש הממשלה בכנסת על פריצת מערכת "צוק איתן" ב-2014 בניגוד לכוונות הממשלה ולמאמציה, ועל החלופות למערכה: המדינית שאיננה רצויה (הסדר עם חמאס) והצבאית שלא נבחרה (כיבוש עזה). הדברים מקבלים משמעות עכשווית, נוכח התגברות הלחצים המהירה ברצועת עזה כיום, ועמה החמרת הסיכון בהתפרצות עימות נוסף, אשר ישראל איננה חפצה בו. גם במסגרת מדיניותה הנוכחית, על ישראל ליזום בהקדם עשייה נמרצת להפחתת הלחצים ההומניטאריים-כלכליים על רצועת עזה, כדי להאט את הצטברותם המאיצה הסלמה; במקביל, עליה להיערך לפריצת המערכה ולהתפתחותה עד לכדי כיבוש רצועת עזה, הן בקידום המוכנות המדינית-צבאית, והן בהכנת החלופות למניעת שלטון ישראלי מחדש וישיר על אוכלוסיית רצועת עזה.

ב-19 באפריל השתתף ראש הממשלה בנימין נתניהו בדיון ועדת הכנסת לענייני ביקורת המדינה על דו"ח מבקר המדינה בנושא מבצע "צוק איתן". על פי המדווח, אמר ראש הממשלה כי "הכוונה שלי באותה העת הייתה להימנע ככל האפשר מאותה מלחמה", אולם לאחר חטיפת הנערים "היינו במדרון שאי אפשר היה לעצור, אף על פי שניסו". לדבריו, הקבינט דן בשתי חלופות מבצעיות: כניסה עד קו הפירים או כיבוש עזה. "הדילמה הזאת נשארה בעינה..... בלי כיבוש מוחלט אתה לא פותר את הבעיה..., וגם אם תכבוש יש לזה מחירים.... החולשה של כיבוש היא לא רק מחיר חיילינו והאזרחים שלהם, אלא למי תמסור ומי ינהל את זה. האם אנחנו דנים באפשרויות הללו? כן. האם אנחנו נפעיל אותן? יש לנו כמה אלטרנטיבות... אין לי אפשרות לטהר את המזרח התיכון סביבי מהאידיאולוגיות הרצחניות הללו... לכן, אני צריך לבנות את היכולת שלי להדוף אותה, להרתיע אותם, או להכריע את המערכה במקרה שהיא נכפית עלינו. זו האסטרטגיה שלנו...אנחנו צריכים לחדש את ההרתעה, לתדלק אותה. יש לי מדיניות שאני לא מוכן לקבל טפופים".

בדברי ראש הממשלה בוועדה משתקפת מדיניות ישראל הנוכחית: להשלים בפועל עם שלטון חמאס ברצועת עזה בלי להכיר בו רשמית; להרתיעו מלפגוע בישראל ולסכל את מאמציו לעשות כן ולהתעצם; ולמנוע השתלטותו על יהודה ושומרון. מדיניות זו חותרת בטווח הקצר להרחקת העימות הבא, אולם זאת במחיר של התבססות חמאס, בטווח הבינוני והארוך, כגורם פוליטי ושלטוני משמעותי במערכת הפלסטינית, המקדם תפישת עולם אסלאמיסטית ושולל את זכות קיומה של ישראל. יישוב המתח בין הטווח הקצר לטווח הארוך

במדיניות ישראל, על סיכוניה ויתרונותיה, מחייב דיון נרחב ונפרד. אולם, מדברי ראש הממשלה עולים כמה אתגרים מרכזיים לניהול המדיניות הקיימת: הרחקת העימות הבא בעזה, הגדרת מטרותיו, וההיערכות לניהולו.

אשר להרחקת העימות הבא, דברי ראש הממשלה ממחישים את הקושי שבמניעת הסלמה, בנסיון לאזן בין רכיבי מדיניות, המאיצים הדרדרות לעימות, לבין אלה המאטים אותה, ובין שיקולים שונים העומדים ביסודם. דבריו של ראש הממשלה משקפים נאמנה את המציאות, שבה לא היו ישראל וחמאס מעוניינות אז בעימות נרחב. אולם, בבסיס ההסלמה לקראת "צוק איתן" עמדה מצוקה כלכלית משמעותית ברצועת עזה, שאותה לא פעלה ישראל להפחית במידה מספקת, כגון בהסדר העברת משכורות באמצעות האו"ם, שנבלם בהתנגדות כמה משרי הקבינט. את ההסלמה למערכה האיצו צעדי ישראל נגד חמאס ביהודה ושומרון, פעילויות מבצעיות של חמאס, ודינמיקת התגובות ההדדית.

למרבה הדאגה, העיסוק העוסק בקבלת ההחלטות לפני שלוש שנים אינו מתורגם כעת לדיון ציבורי, המתחייב במציאות הנוכחית בין ישראל לעזה: ראש הממשלה עדיין אינו מעוניין בעימות כזה, אולם מצטברים גורמים, המאיצים עימות נוסף: מערכת לחצים גוברת מצד ראש הרשות הפלסטינית כלפי חמאס, המתבטאת בקיצוץ משכורות עובדי הרשות, בהודעה על הפסקת מימון החשמל לרצועה, וצמצום המשאבים המופנים לאזור. זאת, על רקע החמרת המצוקה הכלכלית הקשה ברצועה ממילא; מחסור גובר במי שתייה; קיצוץ אספקת החשמל מתחת ל-8 שעות ביום בשל תום המימון שהעמידה קטאר; אבטלה נרחבת, בעיקר בקרב צעירים; שיקום זוחל של נזקי המערכה הקודמת; איתגור חמאס מצד פלגים רדיקליים יותר, מאמצי חמאס גוברים לבצע פיגועים ביהודה ושומרון ומהאזור; וכמובן פיתוח מפעל המנהרות ההתקפיות של חמאס ומאמצי צה"ל לגילויין ולהריסתן. לאלה נוספים היריבות המתחדדת בין הרשות לחמאס, המנהיגות החדשה בעזה, שעלתה משורות הזרוע הצבאית, ימי האיזכור הצפויים (יום העצמאות וה"נכבה", מלחמת ששת הימים וה"נכסה"), חודש רמדאן, ושובו של הקיץ. מול כל אלה ממשיכה ישראל, בהמלצת מערכת הבטחון, לקדם צעדים להפחתת המצוקה המאיצה הסלמה, אולם בקצב אטי מדי בשל שילוב של חסמים פוליטיים ושיקולים בטחוניים טקטיים. התגובות מיד ישראל לדפוס ההתקפות מעזה, אף שנועדו לשמר הרתעה, גם הן בעלות פוטנציאל הסלמה. השורה התחתונה של מאזן זה הינה סבירות גוברת לעימות נוסף בין ישראל לרצועת עזה, שוב בלי שישראל רוצה בו, ואפשר שגם ללא רצון בסיסי של חמאס.

כשם שהמערכה הקודמת פרצה והתנהלה בניגוד לרצון הצדדים ועלולה לפרוץ שוב, ואולי אף בקרוב, גם מטרות המערכה הבאה ומהלכה אינם כפופים רק לרצונה החופשי של ממשלת ישראל. דברי ראש הממשלה מבטאים הבנה עמוקה של משמעות כיבוש עזה לישראל, אשר מעבר למחירי הלחימה יחייב גם עלויות כבדות מאוד לאחריה, בשלטון ישיר על כשני מיליון פלסטינים נוספים, נטל כלכלי כבד, ריתוק כוחות צה"ל לרצועה לשנים, אבדן ההישגים המדיניים והאסטרטגיים של ההתנתקות - על אף חסרונותיה, ואף השתתפות מחירים מדיניים נוספים על ישראל. אולם, גם בדבריו אלה נכללה התייחסות לאפשרות של הכרעת המערכה, אם תפרוץ. שר הבטחון ליברמן ציין לפני כניסתו לתפקיד, כי המערכה הבאה בעזה צריכה להיות האחרונה של חמאס, ומאז הצהיר מספר פעמים, כי במערכה הבאה צריך "ללכת בכל העוצמה ולא להפסיק עד שהצד השני ירים דגל לבן ויצעק געוואלד". לפיכך, ישראל עשויה להגיע, בהחלטה מראש או עקב התפתחות המערכה, להרחבת המבצעים הצבאיים עד כיבוש הרצועה ו/או להפלת שלטון חמאס.

הפעולות הנדרשות מצד ישראל לשם האטת ההדרדרות להסלמה נוספת מחייבות, לצד שימור ההרתעה והמענה למנהרות, גם צעדים נמרצים להקלת המצוקה הכלכלית החמורה ברצועה ולמניעה דחופה של משבר הומניטארי, המתהווה בבירור לנגד עינינו. במסגרת זו, יש לפעול עם שותפים אזוריים (כגון מדינות המפרץ) ובינלאומיים: להקלת משברי המשכורות, תוך צמצום הסיכון לשימוש חמאס בכספים לצרכיו; לאפשר ייצוא סחורות נרחב מרצועת עזה; לקדם במהירות האפשרית פתרונות תשתית לתחום המים, האנרגיה (חשמל, גז), התעסוקה (אזורי תעשייה), והדיור; להקל על יציאת אזרחים גוברת ומבוקרת מעזה לחו"ל דרך ישראל (כולל בחינת פתרונות ייחודיים בתחום התעופה), ובתיאום עם מצרים גם דרכה; להעניק היתרי עבודה בישראל; לקדם הקמת מעבר סחורות נוסף (במעבר ארז), לאור עומס יתר על כרם שלום, ולבנות תשתית רכבת להעברת מטענים לשם מנמל אשדוד, לאחר ביקורת בטחונית. צעדים אלה עומדים אמנם במתח עם רצון ישראל בהחלשת חמאס ועם שיקולי ביטחון אחרים (צמצום ההתעצמות ומניעת פיגועים), אולם עליהם להישקל באופן מידתי גם נוכח הסיכון הגובר להדרדרות למערכה רחבה, שמחיריה גבוהים בהרבה מפיגוע זה או אחר, ומהשלכות רוב מאמצי ההתעצמות בתנאים הנוכחיים. על ישראל ליטול בידה את היוזמה בנושאים אלה ולשפר את המצב ברצועה, משיקולי ביטחונה הלאומי, גם נוכח קשיים שמערימה על כך הרשות הפלסטינית, משיקולים שאינם משרתים את ישראל ואף אפשר שהם חותרים לפריצתו של עימות נוסף בינה לבין חמאס.

אשר להיערכות למערכה הבאה, ולמצב בכללותו, נכון לחזור אל הדרישות הבסיסיות לניהול מדיניות ברמה הלאומית. מדיניות ישראל מול רצועת עזה מחייבת דיון בהקשר הרחב של מדיניות ישראל בזירה הפלסטינית בכללותה, לטווח הקצר ולטווח הארוך, ולאור קשרי הגומלין שבין רצועת עזה ליהודה ושומרון. על היערכות ישראל למערכה הבאה לכלול לא רק את ההכנות הצבאיות ללחימה, שחזקה על צה"ל שהוא כבר בעיצומן, אלא גם את ההיערכות הצבאית-מדינית של ממשלת ישראל, את תהליכי הלמידה של שרי הקבינט, את דיוני ההיערכות המקדימים, ואת שאר הפערים המוכרים בעבודת הקבינט. היערכות זו חייבת לכלול דיון בחלופות השונות למדיניות ולפעולה, באתגרי ניהול המערכה ובמנגנוני הסיום שלה. יש להקדים ולהעמיק בתרחישים שבהם תחליט ממשלת ישראל להורות לצה"ל לכבוש את רצועת עזה ו/או להפיל את שלטון חמאס, אולי גם בניגוד לכוונתה המקורית ולאינטרס הלאומי של מדינת ישראל. לאור משמעויותיו החמורות של ממשל ישראלי ישיר בעזה, על ממשלת ישראל להחל כבר עתה ("מוטב מאוחר") בתהליך רב שנתי, סבלני, זהיר אך חיוני, לסיוע בבניית יכולת פלסטינית מקובלת לשליטה בעזה, אשר תוכל להחליף את חמאס שם, בבוא היום ובהיווצר התנאים. את הקשב הפרלמנטרי והציבורי המועט, המוקדש כעת לרצועת עזה, מוטב למקד ביישום לקחי "צוק איתן" הלכה למעשה נוכח אתגרי העת הזו: להרחיק ככל האפשר עימות בלתי רצוי נוסף, ולהיערך היטב לאפשרות שיפרוץ בכל זאת.